

Om Periodedeling i den danske Literaturs Historie.

Af

J. Paludan.

N. F. S. Grundtvig udtaler i Verdenskrøniken 1817 (S. 282), at Aarhundrederne i historisk Henseende synes at begynde lidt sent, saa at det 16de fremtræder med Luther 1517, det 17de med Trediveaarskrigen 1618, og det 18de med Freden i Utrecht 1713. Dette vil med andre Ord sige, at skjøndt Chronologi er Historiens Rygrad, kan den rent abstracte, astronomiske Tidsregning efter Aar og Aarhundreder naturligvis aldrig fuldt dække Begivenhedernes pragmatiske Udvikling eller falde ganske sammen med de historiske Tidsafsnit. Den almindelige Bevidsthed er vel stadig tilbøjelig til at sætte Historiens Milepæle ved Aarhundredskifterne, men Videnskaben har for længst opgivet denne udvortes, mekaniske Betragtning og søgt mere rationelle Inddelingsgrunde. Disse blive dog altid vaklende og til en vis Grad vilkaarlige, fordi Aarsager og Virkninger paa saa mangfoldig Maade glide over i hverandre. Det, der træder frem i een Periode, har gjerne sine skjulte Rødder langt tilbage i en anden, og mangen Begivenhed viser ud over sig selv til vidt rækkende fremtidige Følger. Møder

denne Vanskelighed nu allerede i den ydre og politiske Historie, hvor det dog baade er muligt og nødvendigt at tidfæste de enkelte Begivenheder efter Aar og Datum, saa blive Grændserne endnu langt mere flydende i Aandslivets Historie, som mindre beskjæftiger sig med ydre Facta og Forhold end med sjælelige Rørelser og halv ubevidst Udvikling.

Dette er for en Del Grunden til, at der i det mindste for visse Afsnit af vor Literaturs Historie endnu ikke kan siges at være slaaet nogen Periodedeling fast. Overblikket er naturligvis lettest for de fjerneste Tidens Vedkommende, hvor Enkelthedernes Mylder unddrager sig vort Blik, og Helheden viser sig saa at sige i perspectivisk Forkortning. Der er saaledes ingen Tvivl om, at Middelalderen danner en i sig afsluttet Periode, enten man nu vil forsøge at spore dens literære Forudsætninger tilbage til Hedenold, eller man vil datere Danmarks særlige Literatur fra Christendommens og den romerske Kirkes Indflydelse. Heller ikke er det tvivlsomt, at der indenfor Middelalderen maa sættes et Underafsnit omtrent 1250 ved Valdemarstidens Slutning, da Danmark har culmineret baade i politisk, national og literær Henseende, og nu nærmest viser Tilbagegang, skjøndt en skreven Literatur paa Modersmaalet først opstaar ved og efter denne Tid.

Men allerede Grændsen mellem Middelalderen og den nyere Tid er det vanskeligere bestemt at fastsætte. Da Reformationens Indflydelse hos os saa langt overvejer Humanismens, kunne vi vel sige med Grundtvig, at det 16de Aarhundrede fremtræder med Luther c. 1520, hvor ogsaa Kalmarunionens factiske Ophævelse ved det stockholmske Blodbad sætter et Skjel i den politiske

Historie; men de første svage humanistiske Bevægelser, Universitetets Oprettelse og Bogtrykkerkunstens Indførelse, maa dog tages med som Indledning til denne Periode og Varsler om en ny Aand, skjøndt de falde i den katholske Tid og i Slutningen af det 15de Aarhundrede.

Med det næste Grændseskjel begynde Uoverensstemmelserne for Alvor. Den første samlede Behandling af vor Literatur, Nyerup og Rahbeks Bidrag til den danske Digttekunsts Historie, kunne vi se bort fra, da den kun beskæftiger sig med en enkelt Side, Skjønliteraturen, og indenfor denne ikke forsøger at opstille Perioder, men gaar chronologisk biografisk frem indtil de sidste Bind, der hvert behandle en Konges Regeringstid. Det egentlige Kildeskrift er derimod N. M. Petersens Bidrag til den danske Literaturs Historie, som ogsaa med Hensyn til Inddelingen i det væsentlige ligger til Grund for senere Behandlinger, P. Hansens, Winkel-Horns og vore fleste Literaturhistorier til Skolebrug. Her regnes Reformationsperioden med dens Forberedelse fra 1500 til 1560, og derefter begynder „det lærde Tidsrum“, som atter falder i „Adelsperioden“ 1560—1660, og „Indledning til Holberg“ 1660—1710. Med denne hidtil almindelige Indretning brød først Rosenberg i Nordboernes Aandsliv (III. 25), der indenfor „den gammellutherske Tidsalder“ 1520—1720 lader Aaret 1620 skille Reformationsaarhundredet, „Lutherdommens Kaupstid“, fra Orthodoxiens Periode, „Lutherdommens Enevælde“. Jeg skjønner ikke rettere, end at denne Deling ubetinget er at foretrække. Naar N. M. Petersen daterer Reformationens Forberedelse fra Aar 1500, er dette kun et aldeles vilkaarligt Forsøg paa Compromis med Inddelingen efter Aarhundreder, hvorved han paa den ene Side dog hverken opnaar at

faa Universitetets Stiftelse eller Bogtrykkerkunstens Indførelse med indenfor sin Aarstalsramme, medens paa den anden Side Chr. Pedersens betydningsfulde Virksomhed først begynder 1510. Derimod har N. M. Petersen umiskjendeligt Ret i, at der omkring 1560 indtræder et nyt Afsnit i Udviklingen. Da er Reformationen befæstet og den nye Kirke ordnet, især gjennem P. Palladius's indgribende Bestræbelser; Christian III's Bibeloversættelse udkommer 1550, og Hans Thomissen samler 1569 Reformationstidens Psalmedigtning. Samtidig uddør efterhaanden den gamle Slægt, de egentlige Reformatorer, og en ny Generation træder op: 1551 dør Frans Wormordsen, 1552 Peder Laurentzen og i Sverig Olaus Petri og Laurentius Andreae, 1554 Chr. Pedersen, 1559 Petrus Parvus, Jørgen Sadolin og Reformationens kongelige Beskytter Christian III, som 1560 følges i Graven af Niels og Peder Palladius samt Gustav Vasa i Sverig; endelig dør 1561 „den danske Luther“, Hans Tausen. Hovedfiguren i den danske Kirkes Historie er fra da af Niels Hemmingsen, og med ham begynde de secteriske og afvigende Meninger, mod hvilke Kirken nu maa optage Kampen for Lærens Renhed. I denne Kamp taber den nye Kirke mere og mere sit aandelige Frisind og sit folkelige Præg; den henvender sig ikke længere til hele Menigheden for at vinde den, men lukker sig inde bag sine egne Vægge med sine Lærestridigheder, som ikke ere for Lægmand og de ukyndige, hvis Tro de kun vilde forvirre. Med andre Ord, fra nu af viger den religiøse Bevægelse paa Modersmaalet for lærd Theologi paa Latin; men deraf følger atter, at de religiøse Interesser hos Lægfolk ikke mere sluge alle andre som under Reformationskampene. Der bliver Rum for en ny verdslig Literatur, ikke blot

Digtning, men ogsaa Historieskrivning, hvor Modersmaalet for en Tid atter tager Opsving.

Spørgsmaalet er da, om vi med N. M. Petersen skulle begynde en ny Literaturperiode med 1560, eller blot her sætte et Underafsnit indenfor Reformationsaarhundredet, som vi satte det ved 1250 i Middelalderen. Det sidste bliver vistnok det rigtigste. Endnu langt ned i Tiden er det de religiøse Bevægelser, der præge Udviklingen, ogsaa politisk og literært, og som derfor maa lægges til Grund for Inddelingen. Men lige til og ud over Aarhundredets Slutning spores stadig Dønningerne fra Reformationens Kampe, og Humanismens Tankefrihed brydes i ramistisk og kryptocalvinistisk Form med Orthodoxiens voxende Autoritetstvang og aandelige Stilstand. Det er virkelig endnu, hvad Rosenberg kalder en „Lutherdommens Kamptid“, og se vi paa den verdslige Literatur, især Skjønllitteraturen, saa viser ogsaa den aabenbart tilbage, ikke fremad. Det er kun en hendøende Efterklang af Middelalderens Folkeviser og Rimkrønike, af Reformationens religiøse og moraliserende Satiredigtning, af det gamle kirkelige Drama omsat i den bibelske Skolekomedies Form, ganske uden Spirer til Udvikling i modernere Tidsaand.

Saaledes nødes vi til at opgive N. M. Petersens „lærde Tidsrum“ og „Adelsperiode“ som literaturhistoriske Hovedafsnit. Vistnok have disse Inddelinger deres relative Betydning og historiske Ret: den dogmatiske og latinske Lærdoms Herredømme begynder med 1660, og Adels litterære Indflydelse i sidste Halvdel af det 16de og Begyndelsen af det 17de Aarhundrede betegnes tydelig nok ved Navne som Tyge Brahe, Arild Hvitfeldt og Holger Rosenkrands, Herluf Trolle, Peder Oxe, Christian Friis

den ældre og yngre. Derimod kan man neppe med N. M. Petersen føre den literære Adelsperiode helt ned til Enevælden ligesom den politiske. Den strækker sig kun noget ud over Formynderregeringen, højst til den yngre Kansler Chr. Friis's Død 1639 eller indtil den Tid, da den gamle danske Adel begyndte at forfalde i egoistisk Standsinteresse¹⁾. Allerede fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede forplantes Lærdommen, som det er paavist af N. M. Petersen selv, overvejende i borgerlige Ætter: Bartholin, Thura, Vandal, Vinding, Worm.

Hovedsagen er imidlertid, at der indenfor det første Afsnit af N. M. Petersens „lærde Tidsrum“, i hans „Adelsperiode“, lader sig paavise et afgjørende Omslag paa alle Aandslivets Omraader og i næsten alle Literaturens Grene, som gjør det nødvendigt at sætte en Tidsgrændse og tage nye Udgangspunkter omtrent ved den første Fjerdedel af det 17de Aarhundrede eller i Aarene 1620—30. Jeg har lagt denne Inddeling til Grund i min Bog om Renaissancebevægelsen i Danmarks Literatur med udførligere Paavisning af, hvorledes der i disse Gjæringsaar mødes to modsatte Strømninger, som danne et aandeligt Vandskjel. Med Trediveaarskrigen, der ryster hele Vest- og Nordeuropa, begynder, som Grundtvig siger, i historisk Henseende det 17de Aarhundrede. Medens den paa den ene Side virker kuende og ødelæggende paa det allerede udviklede aandelige Liv, bringer den dog atter Nationerne i en hidtil ukjendt Vexelvirkning, som fører nye Culturspirer over fra det ene Folk til det andet.

Den første af disse Strømninger, den reactionære,

¹⁾ Sml. Grundtvig i Roskilde Saga 71 og Gjellerup i Hist. Tidsskr. 6. R. I. 467.

fremkaldtes for Danmarks Vedkommende ved Christian IV's uheldige Deltagelse i Krigen og Rigets hele ulykkelige Tilstand i hans senere Aar. Den træder især frem i Religionen og Aandsvidenskaben. Resterne af Reformationstidens Frisind, Kryptocalvinismen og Ramismen, kunne betragtes som udryddede med Reformationsjubel-aaret 1617, da den strenge og mørke lutherske Orthodoxy udsteder sit Sejrsmanifest i Resens Festskrift Lutherus triumphans, ligesom den 1633 faar sin Grundlov i Brochmands Systema universæ theologiæ. Dermed træde ogsaa de øvrige Videnskaber i et bestemt underordnet og tjenende Forhold til Theologien, dyrkes i det latinske Sprog og efter den formelt scholastiske Methode, hvortil Theologerne vare vendte tilbage siden Palladius's Død. De ved Ramismen fremkaldte Forsøg paa en Reform af Undervisningen i friere Aand og med Benyttelse af Modersmaalet standse med Universitetets Novellæ constitutiones 1621 (og Skolereglementet 1632), der i det hele have en reactionær Character, og med dette Aar afslutter derfor ogsaa Dr. H. F. Rørdam sin Fremstilling af den første Periode i Kjøbenhavns Universitets og Videnskabernes Historie. Dog afsætter den modernere Tidsaand et Spor i Oprettelsen af det adelige Akademi i Sorø 1623. Denne forknytte Tid begunstigede heller ikke en Fortsættelse af den nationale og historiske Vækelse fra Slutningen af Reformationsaarhundredet, Danmarks Stormagtsperiode under Frederik II's og Begyndelsen af Christian IV's Regering. Den havde overlevet sig selv og uddør efterhaanden: Historieskrivningen paa Modersmaalet med Hvittfeldt 1609 og Vedel 1616, den nær beslægtede historiske Digtning i middelalderlig Tone med Lyschander 1624, og 1635 opføres for sidste

Gang en Skolekomedie i gammel Stil, Pontoppidans Tobias.

Saaledes sygner Reformationstidens Aandsliv hen; men samtidig med Reactionen, der synes at føre tilbage mod Middelalderen, spore vi nu paa andre Omraader en Eftervirkning af den syd- og vesteuropæiske Renaissance, som viser fremad i Tiden og bærer nye Spirer i sit Skjød. Aandsvidenskaberne hæmmes ved deres aarhundredlange Forbindelse med Theologien, men de unge Naturvidenskaber, der staa friere, blomstre frodigt op paa moderne empirisk Grundlag, og aldeles samtidig med, at den gamle nationale Digtning Efterklang svinder, aabner Poesien sig for almeneuropæisk Indflydelse, og vi staa overfor et pludseligt og indgribende Smagsomslag i den skjøne Literatur, til hvilket hverken N. M. Petersen eller Rosenberg have taget Hensyn ved deres Periodedeling, men som i Tiden falder ganske sammen med den sidstes Inddeling og med det Vendepunkt, der er paavist i Aandslivet for øvrigt. Med de tvende Udgaver af Arrebos Psalteroversættelse 1623 og 27 afløses den gamle Folkedigtning af Renaissancens Kunstpoesi, og i Overensstemmelse dermed giver Peder Jensen Roskildes (utrykte) Prosodi ligeledes 1627 den første poetiske Theori. I Dramet betegnes Overgangen til den nye Smag ved Hoffestlighederne 1634 i Anledning af Christian IV's ældste Søns Bryllup, da Laurembergs tvende tyske Sangspil og den første Ballet indføre Renaissancedramet og Operastilen, medens som sagt Fortidens Skolekomedie for sidste Gang vover sig frem for Lyset i det følgende Aar, 1635.

Ligesom Videnskaben ved denne Tid opgiver Modersmaalet, synes altsaa Skjønliteraturen at vende sig bort fra den historiske og nationale Udvikling for at

tilegne sig fremmede Kunstformer. Fortidens historiske Digtning forstummer med Kalmarkrigen og vaagner først igjen med Gerner og Kingo ved den skaanske Krigs Tid, og Poesien indskrænker sig foreløbig til Oversættelse og Efterligning af udenlandske, især tyske Mønstre. Men paa den anden Side medførte Overgangen fra Naturdigtning til Kunstdigtning nødvendigt Beskjæftigelse med Digtningens Theori, og denne ledede atter til Opmærksomhed for Poesiens Materiale, Sproget, og dettes Theori. Den fremmede Indflydelse bar ogsaa nationale Frugter: fra Udlandet forplantedes til os Interessen for Modersmaalets Opdyrkning. Man skrev det maaske mindre frisk og umiddelbart, men man begyndte nu at studere det videnskabeligt, ud fra Oldsproget og Oltidsminderne, og derved forberedtes en Opposition mod Latinens Eneherredømme i Videnskaben. Ole Worms betydningsfulde Virksomhed i denne Henseende siden 1620 er et yderligere Varsel om den nye Tid, der gjærer og dæmrer.

Fra Aar 1620 af spore vi altsaa denne saa tydeligt, at vi her maa begynde et Tidsrum. Hvor langt gaar nu dette? og skulle vi indenfor det søge et Underafsnit ligesom i Middelalderen og Reformationsaarhundredet? Et saadant maatte da utvivlsomt falde ved Enevældens Indførelse 1660, hvor ogsaa N. M. Petersen gaar over fra „Adelsperioden“ til „Indledningen til Holbergs Tidsalder“. Det er jo klart, at her er et afgjørende Vendepunkt i Danmarks politiske Historie, som heller ikke er uden Betydning for Sædernes og Videnskabens Udvikling. Livsanskuelsen begynder at verdsliggjøres; Theologien og Latinen taber noget af sin Overvægt. Navnlige under Griffenfelds Styrelse mærkes i Spørgsmaalet om Religionsfrihed for fremmede Trosbekjendere en Stræben efter at

emancipere Statsret og Politik fra de kirkelige Synspunkter; den regelmæssige Dagspresse grundes ved Bording og Daniel Paulli, og den moderne empiriske og cartesianiske Filosofis Principer gjøre sig fra Aarhundredets Midte klarere gjældende, især i Naturvidenskaberne. Fransk Sprog og Smag afløser tysk ved Hoffet, og samtidig styrkes den danske Sprogbevægelse: Hans Ravn og Søren Gullænder udgive Prosodier 1649 og 50, Birgitte Thott oversætter Seneca 1658, Arrebos Hexaëmeron ser Lyset 1661, P. Syvs og Pontoppidans Sprogskrifter 1663 og 68, Islændernes Arbejde for Oldsproget tager Fart, Eddaerne oversættes og blive tilgængelige i Resens Udgave 1665. Men disse sidste Fænomener ere kun konsekvent Udvikling af Culturmomenter, der allerede vare oppe i Periodens Begyndelse, medens den mere verdslige Aand og den franske Indflydelse foreløbig blot ytre sig i lærde og især i fornemme Kredse, men først paa Holbergs Tid kunne siges at gennemtrænge og omforme Folket og Nationalliteraturen. Indtil da er Videnskaben endnu væsentlig theologisk-latinsk, og i alt Fald indtil Aarhundredets Slutning gaa Digtning og Sprogrøre temmelig ufrit i tysk Ledebaand.

N. M. Petersens „Indledning til Holbergs Tidsalder“ er i og for sig ingen heldig Betegnelse for en literær Periode, der jo helst maa bestemmes ud fra sig selv, ikke i Forhold til noget følgende. I det hele staar han meget vaklende overfor dette Tidsafsnit, som han først regner til 1710 (2. Udg. v. Secher. II. 4) og gjør til en Hovedperiode, der fører over fra „det lærde Tidsrum“ (1560—1660) til „Holbergs Tidsalder“, hvilken imidlertid strax efter dateres fra Aar 1700. Siden opstiller han det, paa Titelbladet til III Bind, som Underafdeling af

„det lærde Tidsrum“, der altsaa nu gaar fra 1560—1710, medens atter paa Titlen til IV Bind „Holbergs Tidsalder“ begynder med 1700. Endelig, i selve Fremstillingen af det 17de Aarhundredes Literatur, opgiver han ganske den antydede Tidsgrændse ved Aar 1660. Det sidste bliver vist naturligt: at behandle Perioden som Enhed uden Underinddeling, og da at føre den fra 1620 ned til 1720. Her danner Afslutningen af den store nordiske Krig et politisk Afsnit, hvorfra ogsaa Prof. Holm begynder sin Danmark-Norges Historie. I religiøs Henseende staar ved den Tid Pietismen udviklet som en Aandsmagt overfor Orthodoxien, og Rationalismen spores, hvorfor Rosenberg her sætter Grændsen for „Lutherdommens Enevælde“. I Videnskaben, især i Naturvidenskaberne, havde Danmark allerede tabt sit europæiske Ry ved og kort efter Slutningen af det 17de Aarhundrede: Thomas Bartholin og Simon Paulli døde 1680, Niels Stensen 1686, O. Borch 1690, Rasmus Bartholin 1698, Peder Syv 1702, Kingo 1703, Ole Rømer 1710, Torfæus 1719. Kun Arne Magnussens Virksomhed strækker sig længere ind i det nye Aarhundrede, og foreløbig bliver der ved Aarhundredskiftet ligesom i forrige Periode under Tredivaarskrigen en Pause i det aandelige Liv, der saa at sige samler Kræfter til ny Udvikling. Denne begynder med Holbergs første historiske Skrifter c. 1711, med Falster 1718 og Højer 1720: den tunge, exclusive Lærdom giver Plads for almindelig Oplysning og finere Smag, et Fremskridt, for hvilket Holberg har Hovedfortjenesten, og som han selv udtrykkelig gør opmærksom paa i sin Epistel 306. Særlig i den skønne Literatur betegner Holbergs Optræden med „Peder Paars“ 1719—20 og „Den danske Skueplads“ fra 1722 et afgjørende Omslag.

N. M. Petersens vaklende Tidsgrændse beror vel til Dels paa Ønsket om at begynde med Aarhundredskiftet; men ligesom efter Grundtvig det 18de Aarhundrede i Verdenshistorien begynder med Freden i Utrecht 1713, saaledes begynder det sikkert i Nordens Historie efter Freden i Frederiksborg 1720. Imidlertid maa det indrømmes, at det i særlig Grad gjælder her, hvad der tidligere i Almindelighed er bemærket, at Aarstalsgrændser i Aandslivets Historie altid blive flydende og til en vis Grad blot formelle. N. M. Petersen har Ret i, at den Sædernes Forandring, som træder klart frem i Holbergs Dage, kan spores langt tilbage i forrige Periode, til Dels lige fra Enevældens Indførelse, og det samme gjælder som før omtalt Forudsætningerne for Holbergs Virksomhed til Livsanskuelsens Verdsliggjørelse, Modersmaalets Udvikling og den franske Smags Herredømme. Lige saa krydsende ere Grændselinierne i Skjønliteraturen, hvor ikke blot en Digter som Vilhelm Helt († 1724), men overhovedet alle de Smaapoeter, der skrive i Frederik IV's tidligere Dage, tildels samtidig med Holbergs epokegjørende Reform, efter hele deres Aand endnu høre det 17de Aarhundrede til, medens Sorterups og især den ikke noksom vurderede Reenbergs satirisk polemiske Arbejder, skjøndt de falde i det 18de Aarhundredes allerførste Aar, dog ubetinget maa behandles under Holbergs Tidsalder som de første Varsler om Indtrængen af fransk Smag og Kritik.

Med runde Tal kan imidlertid den holbergske Tidsalder begrændses indenfor de 30 Aar 1720—50. Den er alligevel betydningsfuld nok til at opstilles som et eget Hovedafsnit i vor Literatur, thi i Holberg mødes, som jeg andet Steds har fremhævet, de tre store Hovedfaser,

der betegne Europas literære Udvikling gennem 200 Aar: med ham naar først Renaissancebevægelsen hos os sit Maal, at skabe en virkelig Nationalliteratur, samtidig med at Renaissancesmagens Afløser, den franske Klassicisme, holder sit Indtog, medens atter dennes Efterfølger, Oplysningstiden, skimtes i Baggrunden. Med Holberg begynder Videnskaben, Historien og Filosofien, saavel som Digtningen at blive Folkets Ejendom, hvilket faar sit ydre Udtryk i, at Tidsskriftliteraturen paa Modersmaalet træder i Stedet for de tykke latinske Folianter. Den verdslige Literatur tager Magten fra den gudelige, Fornuften og Kritiken fra Troen. Holberg frigjorde os vel ikke fra de fremmede, almeneuropæiske Ideers Indflydelse, thi vort Folkeomraade er for lille til blot at tære paa sit eget Aandsindhold; men han lærte os at søge til Kilderne, til Frankrig og England, i Stedet for at modtage alle nye Former og Tanker paa anden Haand, gennem Tyskerne, og hvad der er Hovedsagen, han viste os, at det ikke er nok at oversætte og efterligne, men at det gjælder at bearbejde de fremmede Ideer i national Aand og saaledes virkelig gjøre dem til Nationens Eje.

Fra nu af kunne vi følge N. M. Petersens Inddeling, og altsaa fatte os kort om den næste Periode, Oplysningstiden 1750--1800. Dr. Rønning har for sin Behandling af denne foretrukket Benævnelsen „Rationalismens Tidsalder“, men neppe med Ret. Navnet Rationalisme fører Tanken hen paa det religiøse Omraade og betegner kun een Side af den store „Oplysnings“bevægelse, som i dette halve Aarhundrede behersker alt Aandsliv, ogsaa Videnskaben, der mere og mere populariseres, og Digtningen, som alt mere træder i Tidsaandens ydre og

praktiske Formaals Tjeneste. Heller ikke denne Periode har N. M. Petersen underinddelt: den omfatter paa den ene Side for kort et Spand af Aar til at behøve det, og ligger os paa den anden Side saa nær, at Øjet opfatter en broget og stridende Rigdom af Enkeltmomenter, der gjør Overblikket og den faste Orientering vanskelig. Dog kan man vel sige saa meget, at Struensees Styrelse deler Perioden i to Dele: den første, trods den franske Aand og Smag ved Holbergs Akademi i Sorø, nærmest behersket af tyske Oplysnings- og Reformideer, medens i den sidste de franske revolutionære Strømninger mere og mere gjøre sig gjældende i Religion, Videnskab og Politik. Til den første svarer i Digtningen det klopstockske Tidsrum 1750—70, tysk præget med begyndende engelsk Indflydelse (Tullin), medens Periodens anden Del poetisk falder i tvende Afsnit: det Ewald-Wesselske 1770—85, betegnet ved Striden mellem tysk og fransk Smag, ved de literære Selskaber og den gjenvaagnende Interesse for Theatret, — og det Rahbek-P. A. Heibergske 1785—1800. Denne Tredeling benytter Dr. Rønning i sin nævnte Bog, som ogsaa overvejende beskæftiger sig med Tidens Poesi, skjøndt dens Hovedtitel som sagt mere synes at pege hen til det religiøse og filosofiske Omraade.

Ved Aar 1800 indtræffer nu det sjeldne Tilfælde, at selve Aarhundredskiftet tillige betegner en usædvanlig skarp og bestemt Kløft mellem gammelt og nyt i national og literær Henseende. Oplysningstidens Aandsliv døde hen i Trivialitet, og Literaturen vandedes ud i Tidsskriftartikler og Tendens, da Presseanordningen af 1799, som Kr. Arentzen siger i sin Bog om Baggesen og Oehlenschläger, „satte Punktum for det gamle Aarhundrede, medens Kanontordenen af 2den April 1801

skød det nye ind*, og et poetisk Morgengry dæmrer i Steffens's Forelæsninger og Oehlenschlägers berømte „Digte“ 1802. Efter denne Tid fremkommer ikke et eneste literært Værk af nogen Betydning i den gamle Aand, og med Undtagelse af Baggesen, denne underlige Janusfigur, der vender et Ansigt mod Fortiden, et andet mod Fremtiden, spillede ingen af det forrige Aarhundredes Digtere nogen Rolle i det nye. Rakbek digtede ikke længere, og hans Kritik tabte sin Anseelse; kun gennem sin Hustru og sit Hus har han Betydning for den nye Tid. Ogsaa Pram stod personlig i Forhold til Oehlenschläger og de unge, men fjern fra deres Digtning; Trøjelerne, Samsøe, Storm, Fasting, N. K. Bredal vare døde, Nordal Brun, Claus Friman, Rein, Zeltitz og Falsen gik til Norge, Heiberg og Malte Bruun vare landsforviste, Thaarup levede som Landmand og traadte kun en enkelt Gang frem overfor Baggesen, ligesaa Th. C. Bruun, medens ogsaa P. H. Friman, Tode og Olufsen forstummede. Endelig døde 1795 Tyge Rothe og Carstens, 1798 Suhm, de sidste Repræsentanter for den ældre, fransk literære Smag, som rækker op mod Holberg. 1799 trak den gamle Æsthetiks Ordfører, Rahbek, sig tilbage fra Universitetet, og 1800 forlod Fortidens eneste betydelige Digter, Baggesen, for lang Tid Danmark, og testamenterede ved Afskedsfesten i Dreyers Klub sin danske Lyra til den unge Oehlenschläger, der s. A. var bleven Student, bl. a. sammen med Grundtvig, og i sin Besvarelse af Universitetets Prisopgave om den nordiske Mythologis poetiske Værd saa at sige havde givet sit og Fremtidens Program. Saa klart som ellers intetsteds staar her paa Aarhundredets Tærskel det svindende gamle og det gryende nye Ansigt til Ansigt, og Fortid

og Fremtid synes virkelig skilte ved en Streg. At dette dog kun er tilsyneladende, følger af Lovene for al historisk Udvikling, som aldrig foregaar i Spring. De nye Ideer have naturligvis deres Forberedelse og deres Rødder i Fortiden, og Forbindelsen med denne brydes aldrig, om end de sammenknyttende Traade kunne være mere eller mindre synlige. Clemens Petersens Bog „Det gamle og det nye i Oehlenschlägers Fremtræden“ (1867) efterviser saaledes klart og godt, hvorledes den nye romantiske Livsanskuelse forberedtes skjult og under Overfladen i Oplysningstiden.

Staar altsaa vort Aarhundrede som en skarpt og klart afgrændset literær Periode, saa giver ogsaa Underinddelingen sig saa temmelig af sig selv, og P. Hansens Literaturhistorie har vist i saa Henseende truffet det rette. Det første Afsnit, Romantikens eller det oehlenschlägerske, hvor det offentlige Liv hviler, den poetiske Interesse ganske overvejer den videnskabelige, og hvor tysk Indflydelse er herskende, strækker sig til 1825. Det næste betegnes ved Heibergs Vaudeviller og Kritik, fransk Smag og hegelsk Filosofi, som dels betinger en større Respect for Virkeligheden, dels en æsthetisk Formdyrkelse, for hvilken Indholdet træder tilbage. Efterhaanden begynde imidlertid de politiske og nationale Oppositionsideer at røre sig (Borchsenius „Fra Fyrreerne“) og indvarsle en ny Tid, som maa regnes fra 1850 (Oehlenschlägers Død, første slesvigske Krig). Det offentlige Liv, Frihedstanken og den skandinaviske Tanke tage nu Hovedinteressen i Beslag og præge ogsaa Literaturen, men Digtningen slaar først ind paa nye Veje med Aaret 1870, der indleder den Gjøringsperiode, hvori vi endnu befinde os.

Saaledes vilde jeg anbefale følgende Leddeling af vor Literaturs Historie til nærmere Drøftelse:

- I. Middelalderen, c. 1100—1520.
 1. Literaturens Oprindelse og Væxt gennem Valdemarstiden til 1250.
 2. Den senere Middelalder, 1250—1520.
- II. Reformationsaarhundredet 1520—1620.
 1. Den nye Kirkes Kamptid (til 1536), Befæstelse og Ordning, indtil 1560.
 2. Kryptocalvinisme og Ramisme. Verdslig Literatur paa Modersmaalet, 1560—1620.
- III. Orthodoxiens Tid. Sproglig og poetisk Renaissance, 1620—1720.
- IV. Holbergs Tidsalder, 1720—50.
- V. Oplysningstiden, 1750—1800, eventuelt inddelt i:
 1. Tysk Oplysningsretning. Klopstockianisme, 1750—70.
 2. Fransk revolutionær Retning. Ewald-Wessels (1770—85) og Rahbek - P. A. Heibergs Tid (1785—1800).
- VI. Det 19de Aarhundrede.
 1. Oehlenschlägers og Romantikens Tid, 1800—1825.
 2. Den heibergske Skole, 1825—50.
 3. Nationalliberalisme og Skandinavisme. Romantikens Efterklang, 1850—70.

Idet denne Inddeling tager sit Udgangspunkt i Literaturens historiske Udvikling, er det forsøgt at bringe den saa nær som muligt op til runde Tal i den almindelige Chronologi og til Afsnittene i den ydre Historie, og derhos at tage et ligeligt Hensyn til alle Sider af Aandslivet, det politiske og religiøse Liv, Videnskab og Digt-

ning, efter den Grad, hvori disse hver til sin Tid præge Literaturen.

Man kan naturligvis ogsaa tage Sagen mere filosofisk-æsthetisk, idet man ser bort fra det historiske og ind-deler efter de literære Begrebers og Formers egen immanente Udvikling. Men denne Fremgangsmaade, som var moderne i den hegelske Periode og til Dels er fulgt i Heibergs Udsigt over den danske skjønne Literatur, vil altid blive temmelig subjectivt vilkaarlig og skiller Literaturen fra Livet, saa den finder neppe mange Tilhængere i vore Dage.

Man kan dernæst fortrinsvis søge sine Inddelingsgrunde indenfor visse enkelte Sider af Aandsliv og Literatur. Saaledes kunne N. M. Petersen — i alt Fald indtil den holbergske Tidsalder — og Rosenberg neppe frikjendes for vel ensidigt at have inddelt efter det videnskabelige og religiøse Livs Udvikling, uden at tage Hensyn til Poesiens, skjøndt deres Fremstilling lige saa fuldt omfatter denne. Aldeles omvendt hos Svenskerne, der indtil den seneste Tid med Forkjærlighed have bearbejdet deres Digtnings Historie, men ladet Videnskabens ligge saa temmelig brak, indtil for nylig Prof. Schück har behandlet begge i Sammenhæng ned til Midten af det 17de Aarhundrede. Følgen heraf er bleven en overvejende æsthetisk Inddeling efter de toneangivende Digtere, for saa vidt Literaturhistorien ikke simpelthen har indskrænket sig til en Række af Biografier. Middelalderen og Reformationen danne ogsaa i Sverig naturlige Afsnit; men Reformationstiden føres af Hammarsköld ned til 1640; saa begynder Stjernhjelm's Tidsalder, som gaar til 1730, Dalins Tidsalder til c. 1770, og den gustavianske Tid, betegnet ved Leopold og Kellgren, Thorild og Bellman.

Den videnskabelige Literatur er her ganske ladet ude af Sigte; men ogsaa fra et andet Synspunkt er denne Inddeling bleven angreben af Prof. Nyblom¹⁾, nemlig som altfor ensidig literær. Saa sandt Literaturen har sin Betydning som Udtryk for Folkets Aandsindhold og Aandsretning til de forskjellige Tider, saa maa den ikke betragtes isoleret, men stilles i den nærmeste Forbindelse med den ydre, historiske og politiske Udvikling, som betinger den literære og atter betinges af den. Nyblom vil derfor afslutte Reformationsperioden med 1611 og behandle Stormagtstiden fra Gustav Adolf til Karl XII's Død 1718 som et samlet Hovedafsnit. De religiøse Kampe ere endte med Upsala Møde 1593, Universitetet gjenoprettes, Gustav Adolf virker ivrigt for Undervisningen og det videnskabelige Liv; i det hele spirer under ham det nationale og aandelige Opsving, som naar sin Fuldendelse under Christina og Kongerne af Huset Pfalz. Den næste Periode falder da sammen med den politiske Frihedstid 1720—70 og indledes ved en Tilnærmelse til fransk Smag og Kritik gennem Triewald, Düben o. a., medens lidt senere ogsaa engelsk Indflydelse gjør sig gjældende hos Dalin og i Tidsskriftliteraturen, dansk gennem Holberg. Det følgende gustavianske Tidsrum 1770—1809 betegner den franske Klassicismes Herredømme i svensk Literatur, hvor Bellman indtager en Særstilling, medens Thorilds Følelsesopposition forbereder det literære Omslag, som indtræder samtidig med Gustav IV's Afsættelse og Forfatningsændringen 1809,

¹⁾ Om periodindelningen inom den svenska literaturhistorien, 1879 (og i *Estetiska studier*, Ny saml. II, 1884).

da Fosforister og Gøter løfte Romantikens og Nationalitetens Fane mod den gamle, fransk akademiske Retning.

Denne Inddeling giver egentlig kun nye Synspunkter for det 17de og Begyndelsen af det 18de Aarhundredes Vedkommende, netop den Tid, da Orienteringen ogsaa i Danmarks Literaturhistorie er mest vaklende. Den frembyder store Fordele med Hensyn til den sammenlignende Behandling af de nordiske Literaturer, en frugtbar, men stærkt forsømt Side af Literaturhistorien, hvis Fremstilling Rosenberg kun naaede at faa paabegyndt, medens den for de senere Tider blot løselig er antydet af F. Bajer ¹⁾. Nybloms „Stormagtstid“ svarer chronologisk næsten ganske til vor „Orthodoxiens Tidsalder“, om end Udviklingen indenfor denne Ramme falder noget senere i Sverig: den rene Lutherdom kan der neppe siges at være befæstet før ved Synkretismens Overvindelse og Antagelsen af Concordieformelen 1663, medens den poetiske Renaissance først begynder med Stjernhjem og Rosenhane c. 1640, 20 Aar senere end hos os. Docent Wrangel ²⁾ vil endog datere den saa langt frem som til Karl X's Tid fra 1654. Nybloms „Frihedstid“ omfatter dernæst vor „holbergske Periode“ og det første Afsnit af „Oplysningstiden“ til 1770, med den begyndende Krydsning af fransk og engelsk Indflydelse; det gustavianske Tidsrum svarer til Resten af Oplysningstiden, som 1809, nogle Aar senere end hos os, gaar over i de romantisk-nationale Strømninger, der indlede vort Aarhundrede. Prof. Warburg har i sin Svensk literaturhistoria til Skolebrug adopteret Nybloms Inddeling, men er i den Anledning bleven

¹⁾ Om en jämförande nordisk literaturhistoria, i Tidsskriftet Framtiden, utg. af Carl v. Bergen, IV, 1871, 117 ff.

²⁾ Carolinska tidehvarfvets komiska diktning, 1888.

kritiseret, navnlig af Prof. Schück¹⁾. Uden at ville bestride den nødvendige Vexelvirkning mellem den historiske og den literære Udvikling mener Schück dog, at disse ikke falde saaledes chronologisk sammen, at en fælles Periodedeling er mulig. Navnlig ville de literære Eftervirkninger af et foregaaet Omslag i Tænkemaaden og i det offentlige Liv gjerne først vise sig efter nogle Decenniers Forløb. Schück fører derfor i sin store svenske Literaturhistorie ligesom Hammarsköld Humanismens og Reformationens Periode lige ned til 1640, idet han mener, at Videnskabernes Blomstring og Poesiens Gjenfødsel først kan regnes fra Dronning Christinas Regeringstid. Det følgende Tidsrum vil han ikke begynde med den politiske Frihedstid, men først fra den engelske Indflydelse med Dalin c. 1730. Han vender saaledes tilbage til den gamle Periodedeling. Uden at ville fælde nogen Dom i denne Strid mellem svenske lærde finder jeg det dog forsvarligt, hvor der er Tale om en parallel Behandling af svensk og dansk Literatur, at holde sig til Nybloms Inddeling, som ubetinget bedst svarer til den, der efter mit Skjøn bør følges i den danske Literaturs Historie.

¹⁾ Finsk tidsskr. 1881, 302. Sv. pedagog. tidsskr. 1884.